

VARSINAIS-SUOMEN
LASTENSUOJELU-
JÄRJESTÖT

Tietopaketti lapsiperheköyhyydestä

Johdanto

Pelastakaa Lapset ry:n keväällä 2023 tekemässä Lapsen ääni -kampanjassa kysyttiin lapsilta ja nuorilta heidän perheidensä taloudellisesta tilanteesta. Kampanjassa saaduista vastauksista selvisi, että yhä useampi lapsi kokee Suomessa nälkää. Vastauksissa korostui myös yksipuolinen ruokavalio, joka saattaa koostua esimerkiksi puurosta ja leivästä. Lapset myös kuvasivat vanhemman pienentävän ruoka-annoksiaan tai jättävän aterioita syömättä, jotta perheen muille jäsenille riittäisi ruokaa.

Lapsiperheköyhyys vaikuttaa myös moneen muuhun osa-alueeseen kuin riittävän ja ravitsevan ravinnon saantiin. Se vaikuttaa lasten ja nuorten harrastus- ja vapaa-ajanviettopoihin, koulutusmahdollisuuksiin, terveyteen ja hyvinvoinnin kokemuksiin. Lapsiperheköyhyys lisää osattomuutta ja riskiä syrjäytyä, ja voi siten vaikuttaa ihmisen elämän suuntaan. Ennen kaikkea köyhyys uhkaa lapsen oikeuksien toteutumista.

Tähän tietopakettiin on koostettu tilastoitua ja tutkittua tietoa lapsiperheköyhyyden ja varhaisten eriarvoisuuden kokemusten vaikutuksista yksilön terveyteen ja hyvinvointiin, koulutukseen, syrjäytymiseen ja osallisuuden kokemukseen. Tietopakettien tarkoituksena on avata sekä lapsiperheköyhyyden merkityksiä lasten ja nuorten tämänhetkiselle hyvinvoinnille että sen kauaskantoisia seurauksia. Lisäksi tietopaketissa sivutaan sellaisia yhteiskunnan rakenteita, jotka toimimattomina syventävät eriarvoisuutta.

Tietopakettien loppuun on kerätty tutkittuun tietoon pohjautuvia näkemyksiä siitä, miten lapsiperheköyhyyttä ja eriarvoistumista voidaan yhteiskunnassamme ehkäistä ja vähentää. Tietopaketti on suunnattu erityisesti poliittisen päätöksenteon tueksi, mutta sitä voivat hyödyntää kaikki lasten ja nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset ja asiasta kiinnostuneet.

Lapsiperheköyhyys

Lapsiperheköyhyydellä tarkoitetaan sellaista taloudellisten resurssien niukkuudesta johtuvaa vajetta, joka heijastuu negatiivisesti perheen ja sen yksilöiden toimintamahdollisuuksiin, hyvinvointiin ja elämän perusedellytyksinä pidettyihin asioihin, kuten ravintoon. Köyhyys määritellään usein 50–60 % maan keskimäärätulot alittavan tulo-tason, toimeentulovaikeuksien ja toimeentulotuen saannin perusteella. Vuonna 2022 toimeentulotukea sai Varsinais-Suomen alueella 8,0 % lapsiperheistä, joista pitkäaikaisesti (vähintään 10kk ajan) 2,0 %.

Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet Varsinais-Suomessa	2022	2017
Lapsiperheiden määrä	46 993	48 123
Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet	8,0 % (3781)	9,8 % (4716)
Toimeentulotukea pitkäaikaisesti (väh. 10kk ajan) saaneet lapsiperheet	2,0 % (954)	2,7 % (1316)

Lähde: Sotkanet

Vaikka toimeentulotukea saaneiden tilastotietojen näkökulmasta lapsiperheköyhyys ei ole 2020-luvulle tultaessa lisääntynyt, huhtikuussa 2024 voimaan astuneet sosiaaliturvatukien leikkaukset saattavat kääntää kehityksen huonompaan suuntaan. Noin 118 800 lasta Suomessa elää valmiiksi köyhyydessä ja leikkaukset ovat vaarassa lisätä lukua lähes 17 000 lapsella ja nuorella. Leikkausten seurauksena toimeentulotuen tarve kasvaa koko maan alueella, mikä lisää kustannuksia ja painetta niin terveydenhuollolle kuin lastensuojelullekin.

Lapsiperheköyhyys voi johtua esimerkiksi ylisukupolvisesta huono-osaisuudesta, työttömyydestä, pienituloisuudesta sekä kontrolloimattomista syistä, kuten vanhemman sairastumisesta. Erilaiset taantumaiset voivat kohdistua suuryrityksiin ja kokonaisten toimipisteiden lakkauttamiseen, jolloin lapsiperheköyhyttä voi esiintyä paikallisesti joillain alueilla korostuneesti muita enemmän.

Lapsiperheköyhyys näkyy yleensä ensimmäisenä ruoan määrässä tai laadussa, elämäntilanteen kapenemisena kotiympäristöön ja taloudellisten resurssien käyttönä vain aivan välttämättömiin toimintoihin ja hankintoihin. Lapset usein ymmärtävät perheidensä taloudelliset resurssit, ja esimerkiksi harrastamattomuus tai materiaallinen puute vaatteista tai elektroniikasta voi johtaa eriytymiseen, ryhmästä ulos sulkemiseen ja kiusaamiseen.

Lapsiperheköyhyyden vaikutukset terveyteen

Taloudelliset haasteet ja köyhyys voivat olla yhtä lailla stressitekijä lapselle kuin perheen aikuisellekin. Lapsi yleensä aistii vanhemman huolen taloudellisesta tilanteesta. Perheen taloudellinen tilanne voi tarkoittaa poisjäämistä joistakin sosiaalisista tapahtumista, kuten harrastuksista. Lisäksi lapsi voi joutua peittelemään perheen taloudellista tilannetta. Elämänpiirin kapeneminen tai tilanteen salailu ystäviltä usein lisää lapsen kokonaiskuormitusta tilanteesta ja vaikuttaa elämäntyytyväisyyteen negatiivisesti.

Köyhyys voi vaikuttaa sekä lapsen fyysiseen että henkiseen terveyteen myös stressin kautta. Mitä pitkittyneemmässä stressissä lapsi elää ja mitä nuorempana altistuminen stressille tapahtuu, sitä todennäköisemmin se vaikuttaa aivojen kehitykseen. Tällainen haitallinen, pitkittynyt stressi lisää riskiä sairastua mielenterveyshäiriöihin, sydän- ja verisuonisairauksiin sekä diabetekseen, ja voi siten vaikuttaa terveyteen vielä aikuisiälläkin.

Lapsena koettu köyhyys voi jopa kolminkertaistaa riskin sairastua mielenterveyshäiriöihin varhaisaikuisuudessa. Erilaiset mielenterveyden haasteet taas ovat tutkitusti yhteydessä matalampaan koulutus- ja tulotasoon sekä korkeampaan työttömyyteen. Siksi palvelujärjestelmän toimivuus on tärkeässä asemassa köyhyyden aiheuttamien ongelmien syventymisen ja ylisukupolvisuuden ehkäisemisessä.

Ideaalitilanteessa ennaltaehkäisevät ja varhaisen tuen palvelut vähentävät sekä yksilön pahoinvointia että tarvetta sosiaali- ja terveyspalveluille. Näiden palvelujen saamiseen vaikuttavat kuitenkin palveluiden edellyttämät resurssit, sijainti ja saavutettavuus sekä palveluiden ruuhkautuminen.

Palvelujen saamiseen vaikuttavat tekijät

› Palveluiden edellyttämät resurssit

Palvelumaksut ja muut palvelun saamisen edellyttämät taloudelliset ja ajalliset resurssit voivat vaikeuttaa palvelun hyödyntämistä.

› Palveluiden sijainti tai saavutettavuus

Pitkät välimatkat, digitaaliset haasteet ja palvelun kieli voivat vaikeuttaa palvelun hyödyntämistä.

› Palveluiden ruuhkautuminen

Jonot ja työntekijöiden puute voivat viivästyttää tuen saamista ja vaikeuttaa palvelun hyödyntämistä.

Lapsiperheköyhyyden vaikutukset koulutukseen

Koulutus vaikuttaa mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisen. Se että kaikilla ihmisillä olisi yhtäläiset mahdollisuudet tavoitella ja saavuttaa hyvä toimintakyky tai yhteiskunnallinen asema perhetaustasta riippumatta ei kuitenkaan ole itsestään selvää edes Suomessa, jossa koulutus lähtökohtaisesti on saatavilla maksuttomasti.

Jos lapsi tai nuori on kovin stressaantunut perheensä taloudellisesta tilanteesta ja sen vaikutuksista oman elämän eri osa-alueisiin, ei koulunkäyntiin välttämättä ole voimavaroja. Uusien asioiden oppiminen voi olla vaikeaa, jolloin koulumenestys saattaa kärsiä. Myöskään vanhemmilla ei välttämättä ole resursseja tai osaamista tukea lasta koulutiellä, ja kannustus jatko-opintoihin voi jäädä heikoksi.

Perheen kokonaistilanne ja vanhempien sosioekonominen tausta vaikuttaa lapsen tai nuoren koulumenestykseen ja siten peruskoulun jälkeisiin koulutusmahdollisuuksiin. Vanhempien korkea koulutus tukee lapsen koulumenestystä, ja hyväosaisten vanhempien lapsilla voi olla erilaisia kulttuurisia ja sosiaalisia resursseja tavoitella korkeaa asemaa yhteiskunnassa. Hyvätuloisilla vanhemmilla voi olla myös resursseja hankkia tarvittaessa ulkopuolista, maksullista apua lapsensa oppimisen tueksi.

Lukio-opiskelijat tulevat ammatillisten oppilaitosten opiskelijoita useammin perheistä, joiden vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja ja suurituloisia. Sekä perhetausta että toisen asteen koulutusvalinta vaikuttavat myös myöhempään koulutuspolkuun. Jos perhetaustan takia lukio-opinnot tai korkeakoulutus koetaan vieraaksi, ei näihin välttämättä edes pyritä, vaikka edellytykset opinnoissa pärjäämiseksi olisivatkin hyvät. Koulussakaan kaikkia lahjakkaita oppilaita ei kyetä tunnistamaan ja kannustamaan opintoihin, mikä on ennen kaikkea epäoikeudenmukaista lasten näkökulmasta, mutta myös menetys osaajia tarvitsevalle yhteiskunnalle.

Köyhyyden aiheuttamat uhat koulutukselle

› Lapsuuden perheen pitkäaikainen toimeentulotuen saanti

yhdistyy viisinkertaiseen riskiin jäädä ilman toisen asteen tutkintoa sekä kolminkertaiseen riskiin jäädä työelämän ja koulutuksen ulkopuolelle. (Itla)

› Köyhien perheiden nuorilla

voi olla tarve itsenäistyä ja muuttaa pois kotoa nopeammin, jolloin kouluttautumiseen ei ole aikaa tai resursseja, mikä helposti johtaa matalapalkkaisille aloille päätymiseen.

› Ilman toisen asteen tutkintoa jäävä nuori

maksaa yhteiskunnalle 295 000 euroa elämänsä aikana. Ikäluokan osalta kustannukset ovat 2,3 miljardia euroa.

Lapsiperheköyhyyden vaikutukset elämäntyytyväisyyteen

Se miten yhteiskunnassa suhtaudutaan köyhyyteen vaikuttaa niin poliittiseen päätöksentekoon kuin erilaisiin paikallisiin toimenpiteisiin, joilla eriarvoistumista voidaan vähentää. Yhteiskunnallinen suhtautuminen taas heijastuu asenneilmapiiriin ja ihmisten väliseen polarisaatioon sekä siten suoraan köyhyydestä kärsivien itsetuntoon, tulevaisuuden toivoon ja osallisuuden kokemuksiin.

Osallisuus koostuu riittävästä toimeentulosta ja hyvinvoinnista, erilaisiin yhteisöihin ja ryhmiin kuulumisesta sekä omasta toimijuudesta. Pitkittynyt köyhyys voi aiheuttaa lapselle tunteen siitä, ettei hän voi vaikuttaa omaan elämäänsä ja sen kulkuun. Elämäntyytyväisyys ja osallisuuden kokemus ovat tutkitusti matalampia niillä lapsilla, jotka elävät köyhyydessä ja joutuvat kantamaan huolta perheensä taloudellisesta tilanteesta. Lapsella ei välttämättä ole resursseja elää toivomaansa elämää ja valita esimerkiksi vapaa-ajan vieton tapojaan.

Materiaalla on suuri merkitys lasten välisessä kanssakäymisessä ja yhteenkuuluvuuden tunteessa. Esimerkiksi harrastusten puute, vapaa-ajan menoista pois jääminen tai materiaallinen puute voi pitkällä aikavälillä aiheuttaa sen, että lapsi putoaa pois itselle tärkeistä yhteisöistä, eikä koe sosiaalista yhteenkuuluvuutta muihin. Pitkittynyt köyhyys voi siis vaikuttaa pitkällä tähtäimellä myös sosiaalisiin taitoihin.

Yksinäisyys ja vähäiset sosiaaliset kontaktit, tunne siitä, ettei voi vaikuttaa omaan elämäänsä, erilaiset mielenterveysongelmat, matala koulutus ja toimeentulon haasteet voivat kaikki olla seurauksia lapsena koetusta köyhyydestä. Ne ovat myös riskitekijöitä syrjäytymiselle ja yhteiskunnan ulkopuolelle jäämiselle. Köyhyys ja sen vaikutukset eri elämän osa-alueille ei läheskään aina ole henkilöstä itsestään kiinni, vaan usein monen asian summa ja seuraus.

Se millaiset jäljet lapsena koettu köyhyys jättää lapseen tai nuoreen riippuu pitkälti siitä, millaisia suojaavia tekijöitä lapsen tai nuoren elämässä on ollut. Suojaavia tekijöitä ovat muun muassa myönteinen perheen ilmapiiri, positiiviset läheis- ja ystävyys-suhteet sekä erilaiset onnistumisen kokemukset koulussa tai vapaa-ajalla. Köyhyyden riskitekijöiden vähentäminen ei siis ole ainoastaan taloudellinen kysymys, vaan siihen liittyvät myös yksilölliset, koulutukselliset ja sosiaaliset ratkaisut.

Toimenpidesuosituksset

Koska lapsuuden kokemukset voivat vaikuttaa ihmisen elämään vielä aikuisenakin, on yhteiskunnan sekä ehkäistävä eriarvoistumista että mahdollistettava vaikutuksilta suojaavia resursseja kaikille. Tutkittu tieto tarjoaa eriarvoistumisen vähentämiseksi ja lapsiperheköyhyyden ehkäisemiseksi seuraavia toimenpidesuosituksia:

1. Maksuttomien harrastusten mahdollistaminen

Järjestöt ja kunnat tarjoavat erilaisia harrastuksen mahdollistavia tukia. Usein haasteena on kuitenkin se, että tuki myönnetään tietyksi määräajaksi kerrallaan, mikä ei välttämättä mahdollista pitkäaikaista sitoutumista harrastamiseen. Harrastustuet eivät välttämättä myöskään kata harrastusvälineitä tai harrastamisesta aiheutuvia muita oheiskuluja, mikä voi tuesta huolimatta nostaa kynnystä harrastuksen aloittamiseen.

2. Yhteisöllisyyden lisääminen ja osallisuuden vahvistaminen

Koulu ja vapaa-ajan yhteisöt voivat parhaimmillaan toimia suojaavina tekijöinä köyhyydestä ja sen vaikutuksista kärsivälle lapselle. Sosiaalinen, yhteisöllinen tuki suojaa stressin vaikutuksilta ja tarjoaa onnistumisen ja yhteenkuulumisen kokemuksia. Yhteisöllisyys ja osallisuus voivat vaikuttaa myönteisesti lapsen hyvinvointiin pitkälläkin aikavälillä.

3. Palveluissa positiivinen erityiskohteleminen

Ennaltaehkäisevät toimenpiteet ovat sekä yksilölle tehokkaampia että yhteiskunnalle edullisempia kuin korjaavat, joten palvelujärjestelmässä erityisen haavoittuvassa asemassa olevien tunnistaminen ja tarvittaessa positiivinen erityiskohtelu vähentää eriarvoistumista. Lapsiperheissä avainasemassa ovat kodin, päivähoidon, koulun ja vapaa-ajan toimintaedellytysten turvaaminen monialaisesti.

4. Koulutusmahdollisuuksien tasavertaistaminen

Koulutusmahdollisuuksien tasavertaisuuteen voidaan vaikuttaa niin valtion, kuntien kuin koulujenkin tasoilla. Valtio voi riittävällä rahoituksella taata kunnille mahdollisuudet laadukkaan koulutuksen takaamiseksi. Kunnat ja koulut taas voivat tukea erityisesti heikoimmassa asemassa olevia nuoria turvatakseen heidän koulutusmahdollisuuksiaan.

5. Lapsiperheiden työllisyyden tukeminen

Työllisyyden esteenä voivat osaltaan olla työajat, jotka joillain aloilla ajoittuvat esimerkiksi iltaan tai yöhön. Etenkin yksinhuoltajaperheissä voi olla haastavaa sovittaa iltaan ja yöhön painottuvat työvuorot sekä lapsen hoitaminen. Tällaisissa tilanteissa työllisyyttä voisivat tukea esimerkiksi joustavampi päivähoito ja erilaiset kotipalvelut.

6. Sosiaaliturvan yksinkertaistaminen

Laajan ja siksi monimutkaisen sosiaaliturvajärjestelmän vuoksi kaikki eivät välttämättä osaa hakea itselleen kuuluvia etuuksia, myönnettyjä päätöksiä voi olla hankala ymmärtää ja epäsäännölliset tulot voivat vaikuttaa tukiin eri tavoin. Sosiaaliturvan yksinkertaistamista voidaan edistää esimerkiksi viestinnän ja saavutettavuuden keinoin sekä yhdistämällä etuuksia tai niiden hakemista.

Käytetyt lähteet

Anna-Maria Isola ja Esa Suominen: Suomalainen köyhyys. Into 2016.

[Enna Toikka: Lasten ja nuorten elämäntyytyväisyys koetun köyhyyden ja materiaalisen puutteen kontekstissa. Turun yliopisto 2023.](#)

[Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Toim. Maija Mattila. Kalevi Sorsa -säätio 2020.](#)

[Itla: Lapsiperheköyhyys datana.](#)

[Itla: Lapsuuden rakentajat podcast 42: Lapsiperheköyhyyden negatiiviset vaikutukset. 2023.](#)

[Juho Härkönen, Outi Sirniö. Tackling Inequalities in Time of Austerity \(TITA\) Policy Brief 3/2020: Koulutuksen ylisukupolvinen eriarvoisuus on kasvanut.](#)

[Köyhyys. Syitä ja seurauksia. Toim. Niko Eskelinen ja Jiri Sironen. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin 2017.](#)

[Linnea Karlsson: Toksinen stressi: miten suojata ja suojautua sen aiheuttamilta haitoilta? Turun yliopisto, Sote-akatemia 2022.](#)

[Pelastakaa Lapset, Lapsen ääni 2023: Yhä useamman lapsen arki on kriisissä Suomessa.](#)

[Mia Hakovirta ja Minna Rantalaiho: Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124. Kelan tutkimusosasto, Helsinki 2012.](#)

[MLL: Lasta suojaavat tekijät.](#)

[OAJ: Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvossa riittää korjattavaa.](#)

[SOSTE selvitti hallituksen leikkausten vaikutukset maakunnittain – Lähes 17 000 uutta alaikäistä tippuu köyhyysrajan alle. SOSTE 14.11.2023.](#)

[THL: Eriarvoisuus palvelujärjestelmässä.](#)

[THL: Sotkanet.](#)

[THL: Suomalaista sosiaaliturvaa voidaan yksinkertaistaa. 18.3.2021.](#)

[Tilastokeskus: Pienituloisia 730 800 vuonna 2022. \(19.12.2023\)](#)

Varsinais-Suomen Lastensuojelujärjestöt ry

Perhetalo Heideken

Sepänkatu 3, 20700 Turku

vslj.fi

